

YOSHLAR BANDLIGINI TAMINLASH YO'LLARI

Maxmudov Jasurbek Ergashevich

Samarqand Agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti
Raqamli texnologiyalar va buxgalteriya hisobi kafedrası assistenti

Annotatsiya: Maqolada yoshlar o'rtasidagi ishsizlikni bartaraf etishning holati tahlil qilingan shu asosda bandlikni taminlash yo'llari urganib chiqilgan va yoritilgan.

Kalit so'zlar: ishsizlik, bandlik, kasbga tayyorlash, mehnat bozori, kadrlar salohiyati.

Аннотация: В статье анализируется состояние безработицы среди молодежи и исследуются пути обеспечения занятости на этой основе.

Ключевые слова: безработица, занятость, профессиональное обучение, рынок труда, человеческие ресурсы.

Annotation: The article analyzes the state of youth unemployment and explores ways to ensure employment on this basis.

Key words: Unemployment, employment, vocational training, labor market, human resources.

Mamlakatimizning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish borasida amalga oshirib kelayotgan islohotlarning oldida turgan dolzarb muammolardan biri - bu takomillashgan mehnat bozorini shakllantirish va uning samarali amal qilishini ta'minlash hisoblanadi. Respublikamizda ijtimoiy jihatdan etarli darajada himoya qilinmagan yoshlar orasida ishsizlar soni salmoqli miqdorga ega bo'lmoqda. Bunday holat mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandligini ta'minlash, ularning ishsizligini kamaytirishning samarali usullari va mexanizmlarini tadqiq etishni talab qilmoqda.

Mamlakatimiz aholisi yosh jihatidan ancha yosh hisoblanadi, mehnat resurslari tarkibiga kirib keluvchilar, ya'ni mehnat qobiliyati yoshiga kelib qo'shiluvchilarning aksariyatini yoshlar tashkil qiladi. Buning asosiy sababi sobiq Ittifoq davrida va mustaqilligimizning dastlabki yillarida respublikamizda aholini tez sur'atlar bilan ko'payishi natijasida hozirgi kunga kelib, demografik bosimning ortishiga olib keldi. Oqibatda yoshlarni, ayniqsa, qishloq yoshlarining ishsizligini kamaytirish va ularning ish bilan bandligini ta'minlashda jiddiy muammolarni vujudga keltirmoqda. Yoshlar o'rtasida

ishsizlikni kamaytirish, ularning mehnat bozoridagi hatti-harakati qator jiddiy ijtimoiy-iqtisodiy echimini kutayotgan masalalardan biri hisoblanadi.

O'zbekiston aholisi tarkibida yoshlarning salmog'i yuqori ekanligi bilan ajralib turadi. Mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandligi va ularni kasbga tayyorlash ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan alohida ahamiyatga ega. Bugungi globallashuv sharoitida dunyoning barcha mamlakatlarida yoshlar orasida ishsizlikning yuqori darajada ekanligi kutilmoqda. Bugungi kunda yoshlar mehnat bozorini tartibga solish va qishloqda ishsizlikni va avvalo 30 yoshgacha bo'lgan shaxslar orasida bartaraf etish masalalari etarlicha o'rganilmagan. Shu munosabat bilan o'tkazilgan tadqiqotlar quyidagilarni tasdiqlashga imkon beradi, ya'ni qishloq yoshlari ishsizligi darajasining yuqori bo'lishi ko'proq ishchi kuchini dastlabki kasbga tayyorlash tizimi (shu jumladan, kasbga yo'naltirish)ni takomillashmaganligi, ularni ishga joylashishining past darajasi va operativ emasligi, ish beruvchilarga yosh kadrlar uchun ish o'rinlarini tahlil qilish va saqlab qolishga hamda yaratishga moddiy rag'bat va imtiyozlar yo'qligi, qishloq yoshlari tadbirkorligini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlanmaganligi, yoshlarda malaka etishmasligi, mehnat bozori infratuzilmasining yaxshi rivojlanmaganligi; istiqbolda ish bilan bandlikni rivojlantirish bo'yicha ilmiy jihatdan asoslangan dasturlarning ishlab chiqilmaganligi bilan belgilanadi.

Bunda hozirgi kunda mehnat bozorida yoshlarning jami mehnat resurslari tarkibida hissasi oshib borishi tendensiyasining mavjudligi yoshlar ishchi kuchiga talabni oshirish va ishchi kuchi taklifini qisqartirish muammosini yuzaga keltirmoqda.

Tashkiliy-huquqiy mexanizmga mehnat munosabatlariga oid qonun va me'yoriy hujjatlarni qabul qilish, mehnat munosabatlarini huquqiy jihatdan tartibga solish chora-tadbirlari va mehnat bozori infratuzilmasining rivojlanishi kabilar kiradi.

Respublikamizda tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi fuqarolar hamda korxonalar daromadlari yo'qotishlarini qoplash, faoliyat yuritishini hamda ish o'rinlarini saqlab qolishni rag'batlantirish maqsadida turli imtiyozlar joriy etildi. SHuningdek, mahalliy davlat hokimiyati organlari tadbirkorlik subektlariga mol-mulk solig'i, er solig'i va suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lash bo'yicha kechiktirish imkoniyati taqdim etildi.

Yuqorida keltirilgan masalalar bilan bir qatorda aholini asosan yoshlarni ish o'rinlari bilan ta'minlash masalasi ham pandemiya sharoitida dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mehnat bozori jamiyat, siyosat va iqtisodiyotda ro'y beradigan o'zgarishlarga sezgir

hisoblanadi. Dunyo bo'yicha 2020 yil boshlanishidan mehnat bozoridagi ayrim kasblarga bo'lgan talab keskin o'zgarib boshladi. Inqirozli sharoitlarda, xususan, koronavirus infeksiyasining keng tarqalishi xavfi mavjudligi sharoitida aholi daromadlarini va ish o'rinlarini saqlab qolish, aholi ish bilan bandligining egiluvchan shakllaridan, ya'ni, ayrim joylarda qisqartirilgan ish kuni yoki haftasi, ayrim sohalar damasofaviy ish bilan bandlikdan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Xalqaro mehnat tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, dunyo aholisining 2 mlrd. dan ortig'i norasmiy iqtisodiyotda ish bilan banddir. Bular, jami ish bilan bandlarning 62 %ni tashkil etadi. Norasmiy ish bilan bandlik past rivojlangan mamlakatlarda 90,0 %ga yaqinni, o'rta rivojlangan mamlakatlarda 67,0 % va rivojlangan mamlakatlarda 18,0 % atrofida tashkil etadi. Yoshlarni ish bilan bandlikni ta'minlovchilarni rag'batlantirish inqirozli holatlarni ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlarini bartaraf etish uchun zarurdir. Bunday choralar samarali muloqot asosida inqirozga qarshi choralarni adolatli, samarali bo'lishi va bevosita ishtirokchilarning imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi lozim. Tahlikali vaziyat ish beruvchilar, xodimlar va hukumat o'rtasida samarali muloqotni yo'lga qo'yish hamda ijtimoiy sheriklik jarayoniga norasmiy ish bilan bandlarni ham jalb etish imkonini beradi. Xalqaro mehnat meyorlari barchani qamrab olishga qaratilib, inson huquqlari, imkoniyatlar tengligi, har kimning sog'lig'i holatini e'tiborga olgan holda hech kamsitishsiz adolatli siyosat olib borishga xizmat qiladi. Bu esa asosan inqirozlarga norasmiy iqtisodiyotni inobatga olgan holda samarali qarshi kurashish imkonini beradi. XMT tavsiyalariga ko'ra, inqirozli vaziyatlarda munosib ish o'rinlarini ta'minlash quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq: barchaga moliyaviy ko'mak va tibbiy xizmatlarda foydalanish imkonini yaratish maqsadida sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish keng qamrovli ijtimoiy himoya tizimini shakllantirish; ishlab chiqarish va xizmat kursatish tarmoqlarini qo'llab-quvvatlash, kichik sanoat zonalarini tashkil etish orqali rasmiy ish o'rinlarini yaratish va ularni rag'batlantirish. O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligining rasmiy ma'lumotlariga ko'ra bugungi kunda O'zbekiston mehnat bozorida 13,7 mln kishi band bo'lib, ulardan 5,8 mln kishi rasmiy va 7,9 mln kishi norasmiy sektorda, shu jumladan, 2,6 mln kishi mehnat migranti sifatida mehnat qilmoqda. Norasmiy iqtisodiyotdagi ish bilan bandlar hamda korxonalar pandemiyasi sharoitida inqirozga uchrashi mumkin bo'lgan eng zaif qatlam hisoblanadi. Ushbu qatlamni qo'llab-quvvatlamaslik mehnat bozori inqirozga yuz tutishi hamda kambag'allik darajasini oshishiga olib kelishi mumkin. Moliyaviy

texnologiyalar, kasaba uyushmalari, ish beruvchilar, biznes vakillari hamda mahalliy hokimiyatlar hamjihatlikda ishni tashkil etishi orqali norasmiy ish bilan bandlarni qamrab olishim mumkin. Munosib rag'batlantirish imkoniyatlari, texnik ko'maklashish qisqa va uzoq muddatda norasmiy korxonalarini rasmiylashtirish imkonini beradi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik va o'rta korxonalarda norasmiy iqtisodiyotni qisqartirish chora-tadbirlari oqibatlarini yumshatish ushbu korxonalarining norasmiy sektorga yana qaytishini oldini olish uchun muhim ahamiyat kasbetadi.

Bandlik deganda turli mulkchilik shakllaridagi korxonalar, tashkilotlar va muassasalarda yollanib ishlash bilan cheklanibgina qolmay, ayni paytda tadbirkorlik sohasida o'zini o'zi ish bilan mustaqil ta'minlashni ham o'z ichiga oladi. 2020-yil 8-iyun kuni O'zbekiston Prezidentining "Tadbirkorlik faoliyati va o'zini o'zini band qilishni davlat tomonidan tartibga solishni soddalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilindi. 2020-yil 1-iyuldan boshlab O'zbekistonda fuqarolarning o'zini o'zi band qilish bo'yicha faoliyat turlarining 67 tagacha kengaytirilishi asosida ro'yxatga olish tartibi joriy etilgan edi. O'zini o'zi band qilgan shaxslar 2020-yil uchun ijtimoiy soliqni o'zini o'zi band qilgan shaxs sifatida haqiqatda ishlagan vaqtidan qat'i nazar, bazaviy hisoblash miqdorining kamida 50 foizi hajmida to'laydi. Ushbu summa to'liqligicha byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga yo'naltiriladi. Shundan kelib chiqqan holda YaTTlar uchun o'rnatilgan tartibda pensiya hisoblash uchun daromad hajmi aniqlanadi.

Keyingi yillarda davlatimiz rahbarining aynan ishsizlik muammosini hal etishga qaratilgan chora-tadbirlari bu borada qator ijobiy natijalar bermoqda. Ayniqsa, ishsiz yoshlarni ish o'rinlari bilan ta'minlashga yunaltirilgan ishlar haqida alohida to'xtalib o'tish maqsadga muvofiq. Xususan, "Har bir yoshga bir gektar" loyihasi yurtboshimiz topshirig'iga asosan hokimliklar, sektor rahbarlari va mutasaddi tashkilotlar hamkorligida amalga oshirilmoqda. Ushbu loyiha doirasida 2020-yilning I-choragi natijalariga ko'ra, respublika bo'ylab jami 25 mingdan ziyod gektar er maydonlari yoshlarga ajratildi. Jumladan, 1277 ga. sabzavot, 1787 ga. poliz, 10296 ga. dukkakli ekinlar, 7727 ga. boshoqli don ekinlari va 391 ga. kartoshka ekish uchun, 3 866 ga. Esa bog' yaratish uchun ajratib berildi.

Respublikamizda vaqtincha ishsizlik mavjudligi sabablaridan biri – ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklif o'rtasidagi nomutanosiblikdir. Yani ish bilan band bo'lmagan aholining katta qismi malakasiz xodimlar va mehnat bozoriga birinchi marta chiqayotgan yoshlarni tashkil etmoqda. Aksincha, iqtisodiyot tarmoqlarida yuqori malakaga va ish

tajribasiga ega bo'lgan kadrlarga talab ortib bormoqda. 2020-yil 11-avgust kuni Prezidentimiz tomonidan imzolangan "Kambag'al va ishsiz fuqarolarni tadbirkorlikka jalb qilish, ularning mehnat faolligini oshirish va kasb-hunarga o'qitishga qaratilgan hamda aholi bandligini ta'minlashga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qaror ham aholini tadbirkorlik faoliyatiga yanada keng jalb qilish va qonuniy mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun qo'shimcha shart-sharoitlarni yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi. Prezidentimiz qaroriga asosan, ushbu loyihalar ijrosini ta'minlash uchun Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasiga Inqirozga qarshi kurashish jamg'armasidan 2020-yil uchun ajratiladigan mablag'larga qo'shimcha ravishda 150 milliard so'm mablag' ajratiladi.

Bu chora-tadbirlar makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga, iqtisodiyot rivojlanishiga, aholining hayot darajasi va sifati izchil o'sishiga mustahkam zamin yaratmoqda. Ish bilan bandlikda yoshlarning ijtimoiy va iqtisodiy vazifalari ularning mamlakat mehnat potensialini shakllantirishdagi roli bilan belgilanadi.

Mehnat bozoriga chiqadigan va ish bilan bandlikka ko'maklashuv Markazlari xizmatiga murojaat qiladigan yoshlarning umumiy soni kadrlarning bo'sh ko'lami bilan belgilanadi, Bunda ko'p narsa xodimlar qaysi tarmoqlardan bo'shligiga bog'liq bo'ladi. Agar bular mashinasozlik, to'qimachilik sanoati tarmoqlarida bo'lsa, bu joylarda ishlovchi ishchilarning ulushi ko'proq bo'ladi va ular orasida ishsizlik soni ortadi.

Yoshlar o'rtasidagi ishsizlik miqyosini tartibga solib turishning muhim usuli faoliyatning asosiy sohasi bo'lgan ehtiyojini pasaytirishdan iborat bo'lib, bunga ishlab chiqarishdan ajralgan holda ta'lim oladiganlar sonini ko'paytirish, kichik yoshdagi va maktabgacha yoshdagi bolalari bor yosh ayollarga nisbatan esa oilalarga ijtimoiy yordam berishni yaxshilash yo'li bilan erishiladi. O'qiyotgan yoshlar sonini kengaytirishning ikkita yo'nalishi bo'lishi mumkin. Birinchisi ishlab chiqarishdan ajralgan holda o'qish imkoniyatlarini kengaytirishdir. Ikkinchi yo'nalishga vaqtincha chora sifatida qarash mumkin va u kollej o'rta maxsus va oliy o'quv yurtlarida mehnat bozori ehtiyojlarini o'zgarib borishiga muvofiq qayta ixtisoslashuv natijasida ta'lim olish muddatini uzaytirishdir.

Bizning fikrimizcha mehnat bozorida yoshlar ishsizligini kamaytirishni ta'minlovchi omillardan biri, ularning bilim darajasi va kasbiy malakasini oshirish hamda mehnatni diversifikatsiyalash bilan bog'liq noqishloq ish o'rinlarini yaratish, xizmat ko'rsatish sohasi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirishning alohida ahamiyatga ega ekanligi hisoblanadi. Yoshlarning ish bilan bandligiga ko'maklashish sohasida davlat siyosatining asosiy tamoyillarini amalga oshirish, ularning ishsizligini kamaytirishning

ijtimoiy va iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish mehnat bozorida yoshlarga mehnatni diversifikatsiyalash asosida talabni rag'batlantirish hamda chuqur tahlil va tadqiq etish natijasida ularning ish bilan bandligi darajasini oshirish bo'yicha tegishli ilmiy xulosa va amaliy tavsiyalar ishlab chiqarish muhim ahamiyatga egadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ergashevich, M. J. (2021, August). Current Issues of Improving Financial Management Methods in Small Businesses (Case-Study of Samarkand Region). In "ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM (pp. 11-15).
2. Ergashevich, M. J. (2022). INCREASING BUSINESS ACTIVITY IN THE SPHERE OF TOURISM SERVICES. *World Economics and Finance Bulletin*, 7, 104-106.
3. Ergashevich, M. J., & Utkirovich, K. O. (2022). The Main Directions for the Development of Household Services of Rural Areas. *International Journal on Integrated Education*, 5(2), 223-225.
4. Makhmudov, J. E. (2023). THE CURRENT SITUATION AND ANALYSIS OF LENDING TO SMALL BUSINESS ENTITIES.
5. Oblomurodov, E. (2023). METHODOLOGY OF STUDYING GEOMETRIC QUANTITIES. CALCULATION OF SURFACES. *International Bulletin of Engineering and Technology*, 3(6), 121-124.
6. Begmurod o'g'li, O. E., & Abdimannonovna, E. F. (2024, April). GEOMETRIK MIQDORLARNI O'RGANISHDA HAJMLARNI HISOBLASH METODIKASI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON MEDICINE, SCIENCE, AND EDUCATION* (Vol. 1, No. 3, pp. 101-105).
7. Oblomurodov, E. B. O. G. L. (2023). TALABALARNI GEOMETRIYA O'QITISHDA MURAKKAB JISMLARGA OID MASALALAR YECHISHGA O'RGATISH. *Academic research in educational sciences*, 4(SamTSAU Conference 1), 36-40.
8. Nurullayev, U. U., & Urazov, J. S. (2022). AGRAR TA'LIMDA TALABALARNING O'ZLASHTIRISHIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI OMILLARNI IQTISODIY BAHOLASH. *Academic research in educational sciences*, (Conference), 143-150.
9. Urazov, J. S., Shomurodov, O. U., Uroqov, Z. U., Ablahatov, A. T., & Suyarov, A. A. (2024). Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.
10. Shomurodov, O. U., Uroqov, Z. U., Ablahatov, A. T., Suyarov, A. A., & Urazov, J. S. (2024). Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.